

ร่างทรง และพื้นที่ทางสังคม ของคนข้ามเพศ¹

Spirit medium and social space of transgender person

กิงแก้ว ทิศติง

Kingkaew Tistung

บทคัดย่อ

บทความนี้ตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่ว่า เหตุใดกลุ่มร่างทรงกะเทยจึงเลือกที่จะช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมผ่านการเป็นร่างทรง ทำให้กลุ่มกะเทยสามารถสร้างพื้นที่ทางสังคม

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มร่างทรงเพศที่สามที่อยู่ในสถานะของการเป็นนักศึกษาคนหนึ่งเลือกใช้ความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น การฟ้อนผีเรื่องเล่า ตำนาน หรือแม้กระทั่งการดำรงสถานะ การเป็นร่างทรง เพื่อที่จะสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเอง และพยายามหลีกเลี่ยงการตีตราทางสังคม การเป็นเพศที่สาม ตลอดจนชีวิตของพวกเธอที่เต็มไปด้วยความเปราะบาง ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าพวกเธอฉายใช้อำนาจความศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นการต่อรอง ช่วงชิงความหมายในสังคม เนื่องจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีลักษณะเฉพาะที่เอื้อต่อการสร้างความหมายที่ไม่สามารถชี้เฉพาะได้ เป็นพื้นที่พิเศษที่พวกเขาสามารถเข้าไปแสดงตัวตนได้ ไม่จำกัดว่าปัจเจกจะมีเพศสภาพอะไร สถานะทางสังคมเป็นอย่างไร

คำสำคัญ: พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์, เพศสภาพ, พรหมแดนของความเป็นเพศ, ความเปราะบาง

Abstract

This article investigates a social phenomenon asking how a bisexual person has become a spirit medium to create their social space.

The study found that the third sex medium tactically used a cultural sacred area such as spiritual dance, folktale, legend and medium for making their own social space and tried to escape from a social stigmatization being a third sex, and lifelong precarity. They used the power of sacred thing for negotiating and grabbing a social meaning since the sacred area had a special character that is capable for meaning making indefinitely. This sacred place thus has become a special area for them to express their self-esteem without the limitation of sex and social status.

Keyword: sacred space, Gender, Gender border, precarity

บทนำ

ในอดีตสังคมภาคเหนือเป็นสังคมที่ถือได้ว่า เป็นสังคมที่เต็มไปด้วยอุดมการณ์ ความคิดความเชื่อ ที่สะท้อนการดำรงอยู่ในการเป็นกลุ่มคนที่สืบทอดประเพณีพิธีกรรมที่ให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษของตนเองที่เชื่อมโยงกับการก่อร่างสร้างเมือง หรือแม้กระทั่งอาณาจักรต่าง ๆ ซึ่ง ฉลาดชาย (2527) ได้เสนอว่าความเชื่อเรื่องผีเจ้านายที่สามารถดำรงอยู่ได้เพราะมีหน้าที่ตอบสนองต่อบางสิ่งบางอย่างในสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ โดยที่สิ่งใหม่ที่เข้ามาแทนที่ยังทำหน้าที่ได้ไม่เต็มที่หรือไม่สามารถเข้าไปในระบบจิตสำนึกเดิมของผู้คนได้ นอกจากนี้ในงานศึกษาของ อานันท์ (2535) ยังพยายามชี้ให้เห็นว่านอกจากการนับถือผีจะมีบทบาทต่อสมาชิกในสังคม ในฐานะเป็นเครื่องมือ กลไกในการควบคุม สร้างจิตสำนึกในชุมชน ตลอดจนจัดความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับต่าง ๆ แล้วนั้น ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง เพศหญิงและเพศชาย ที่แสดงผ่านเรื่องการนับถือผีปูย่าที่จัดให้เพศหญิงทำหน้าที่รับผิดชอบส่วนเพศชายถือว่าเป็นผู้แบ่งผีไป ซึ่งมีนัยที่แฝงไว้ด้วยเรื่องของการจัดสรรบทบาททางเพศ เป็นพื้นฐานของการจัดสรรทรัพยากรทางสังคม นอกจากนี้ ทานาเบ้ (2530) ยังเสนอว่าคนทรงส่วนใหญ่มักที่จะเป็นเพศหญิงในช่วงเวลาศึกษาดังกล่าว ซึ่งทานาเบ้ยังได้เสนอว่ากระบวนการกลายสภาพเป็นคนทรงเป็นการผลิตความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเพศหญิง ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักทางศีลธรรม (ในโลกนี้)

การเข้าทรงถือเป็นเรื่องของความเชื่อและเป็นที่มาของการยอมรับเพศหญิงซึ่งฉลาดชายเสนอว่าแต่ก่อนอำนาจหรือพื้นที่ของการเป็นเจ้าของจะถูกผูกขาดโดยเพศชาย เช่น น้อย หนาน พระสงฆ์ เป็นต้น และยังเสนอว่ารูปแบบการทรงเจ้าเข้าทรงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่เป็นผลสะท้อนที่เกิดจากการหล้อหลอมรวมกันเป็นรัฐชาติ ในขณะที่ผลของกระบวนการใหม่เช่นการเข้ามาของเพศหญิงเป็นการสร้างอำนาจใหม่ของเพศหญิง

หากแต่ในปัจจุบันปรากฏการณ์ของการ “ทรงเจ้า” ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตความเป็นเพศในทางสังคมกระแสหลักที่เน้นเพียงเพศชายและหญิง ที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวกลางในการติดต่อกับวิญญาณของคนในการปลดปล่อยความ

ทุกชีวิตของผู้คนในภาคเหนือได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจากแต่เดิมเรารับรู้ว่าการเข้าทรงเป็นกระบวนการที่ร่างกายของคนมีอำนาจภายนอกเข้ามาแทรก ร่างทรงที่เป็นหญิงมักมีวิญญาณที่เป็นเพศชาย ถือเป็นกรเติมเต็มอำนาจของเพศหญิง” แต่ปัจจุบันพบว่า “กลุ่มเพศที่สาม” เช่น เกย์ กะเทย ที่มักถูกตีตราหรือมีภาพลักษณ์ทางลบในการเป็น “ชายไม่จริงหญิงไม่แท้” นั้น กลับได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมในการทรงเจ้าเข้าผีเป็นส่วนใหญ่ ทั้งในฐานะของการเป็นผู้จัดเตรียมการพิธี สถานที่ รูปแบบงาน จนกระทั่งการเป็นคนทรงเจ้า ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันกลุ่มเจ้าทรงสามารถเป็นได้ทั้งกะเทย ผู้ชาย และผู้หญิงชรา จนทำให้บทบาทหรืออำนาจของวิญญาณที่เข้าประทับทรงก็ไม่ได้ตายตัวอีกต่อไป ร่างทรงที่เป็นกะเทยอาจมีวิญญาณที่มีเพศสถานะที่เป็นหญิงหรือชายเข้าทรงก็ได้ ตลอดจนถึงกระบวนการกลายเป็นร่างทรงก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก หากแต่กลุ่มเพศที่สาม โดยเฉพาะกะเทยนั้น ก็ยังถือเป็นกลุ่มที่ยังคงได้รับผลกระทบจากการไม่ได้รับการยอมรับและการถูกมองว่าเป็นอื่นจากผู้คนในสังคมอย่างไร้ความเท่าเทียมอยู่ตลอดเวลา และเพื่อเผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าว การสร้างพื้นที่ทางสังคมให้เกิดการยอมรับจึงมีความสำคัญกับกลุ่มคนดังกล่าวซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องการปฏิบัติสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลื่อมล้ำ ดังนั้นบทความนี้จึงเป็นความพยายามที่จะอธิบายถึงปฏิบัติการการก้าวข้ามพรมแดนของความเป็นเพศ ของกลุ่มนักศึกษา ที่มีสถานะเป็นร่างทรงเพศที่สามในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยพิจารณาแนวคิดเรื่องพหุนิยมทางอัตลักษณ์ (Intersectionality)² เพื่ออธิบายภาวะความทับซ้อนของเพศสภาพ ของร่างทรงเพศที่สามที่มีสถานะทางสังคมที่หลากหลาย ซึ่งนำไปสู่ข้อถกเถียงสำคัญของบทความชิ้นนี้ที่ตั้งคำถามกับความทับซ้อนของเพศสภาพ และการทับซ้อนกันของสถานะทางสังคม และสภาวะอันแปรปรวนของการเป็นร่างทรง นักศึกษากลุ่มเยาวชนข้ามเพศ ว่าพวกเขาใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อธิบายตัวตนและสร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่ตนเองอย่างไร

นอกจากนี้ แนวคิด ชายแดนของความเป็นเพศ (Gender Border) และพื้นที่ทางสังคม (Social space) ยังเป็นแนวคิดที่สำคัญในการอธิบายกระบวนการในการต่อรองของกลุ่มร่างทรงเพศที่สาม เพื่อช่วงชิง นิยามความหมายภายใต้พื้นที่

ศักดิ์สิทธิ์ หรือการจัดการกับความสัมพันธ์ที่เหลื่อมล้ำ เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมให้ กับตนเองผ่านการเป็นช่างทรง

บทบาทการเป็นนักศึกษา กับการเป็นช่างทรงเพศที่สาม

สำหรับบทบาทของการเป็นนักศึกษา หน้าที่ที่ได้จากการดำรงสถานะของ การเป็นนักศึกษาคือการเป็นผู้ที่มีหน้าที่เล่าเรียน ค้นคว้าหาความรู้ และออกเดินทาง สู่โลกของการเรียนรู้อันกว้างใหญ่ ภายใต้สถานะที่ดูเป็นผู้ใหญ่มากกว่าการดำรง สถานะของการเป็นนักเรียนที่อยู่ในระดับมัธยม ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวเกิดขึ้นจากการ ศึกษาหาความรู้ทั้งจากตำรา จากการสอน จากการลงมือปฏิบัติ แตกต่างกันไปตาม แต่ละศาสตร์ที่ตนเองเลือกที่จะศึกษาหาความรู้ ทั้งนี้เพื่อเป็นใบเบิกทางไปสู่การ มีหน้าที่การงานที่มั่นคง สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ ซึ่งภาระหน้าที่ ดังกล่าวล้วนเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังที่จะให้เกิดขึ้น เป็นเสมือนภาพตัวแทนของ ความกตัญญูต่อสถาบันครอบครัวและสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ที่อยู่ในสังคมไทย

สิ่งที่กล่าวนำไปข้างต้นล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับกลุ่มนักศึกษาปกติชนที่ดำรง อยู่ในสังคมไทย รวมถึงสังคมของคนเมือง หรือคนที่มีถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ 8 จังหวัด ภาคเหนือตอนบน ที่พูดภาษาคำเมืองเป็นภาษาหลัก หากแต่ในสังคมที่เต็มไปด้วย การปะทะประสานกันระหว่างวัฒนธรรมจารีต ที่มีความหลากหลายภายในพื้นที่ ภาคเหนือ ที่เต็มไปด้วยปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นกับนักศึกษาที่มีหน้าที่ศึกษา เล่าเรียนในระบบการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งในที่นี้คือ การดำรงสถานะของการเป็น ช่างทรง หรือแม่ชี ของนักศึกษาเพศที่สาม (กะเทย) ซ้อนเข้าไปในสถานะของการ เป็นนักศึกษา ซึ่งสำหรับบุคคลชนคนทั่วไปอาจมองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของ การศึกษาระบบสมัยใหม่ว่าเป็นเรื่องทิ้งมลาย และไม่เชื่อมร้อยกันในบริบทของภาวะ ทันสมัยที่เกิดขึ้นกับกลุ่มนักศึกษาเพศที่สามที่เล่าเรียน และมีชีวิตทางสังคมในสังคม ที่อยู่ในเขตกิ่งเมืองกิ่งชนบท เจกเช่นมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนบน (ลำปาง) แต่สำหรับผู้เขียนแล้ว การดำรงสถานะของการเป็นช่างทรงสำหรับนักศึกษา เป็นสิ่งที่พวกเขาต้องปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่หลากหลาย ทั้งในระดับ

อุดมการณ์ ความเชื่อ สังคม พิธีกรรม ซึ่งสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นเป็นมิติที่อยู่ในส่วนของนามธรรม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากพัฒนาการทางสังคม กลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่อยู่ในรูปแบบพิธีกรรม แต่ในขณะเดียวกันพวกเขามีชีวิตทางสังคมอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยชุดความรู้แบบวิทยาศาสตร์ สังคมที่เต็มไปด้วยข้อมูลที่สามารถเข้าถึงได้ด้วยความเร็ว ภาวะทันสมัยทำให้เหล่านักศึกษาร่างทรงสามารถแบ่งแยกมิติของโลกจารีต กับโลกทางสังคมที่เขาดำรงอยู่ออกจากกันอย่างชัดเจน

แต่อย่างไรก็ตาม การปะทะประสานที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้กันระหว่างโลกสมัยใหม่กับโลกท้องถิ่นก็เกิดขึ้น และปฏิบัติการของมันก็กระทำผ่านร่างกายของมนุษย์ที่อยู่ในสังคม เช่น นักศึกษากลุ่มนี้ต่อไป เนื่องจากพิธีกรรมความเชื่อไม่ได้หยุดนิ่ง เพราะธรรมชาติของมันต้องมีตัวแสดงที่ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับกับชีวิตของนักศึกษาเพศที่สาม ที่มีชีวิตที่ต้องรับภาระหน้าที่เพิ่มจากการเป็นนักศึกษา เนื่องจากเหตุผลที่หลากหลาย และพวกเขาตระหนักดีว่าหนึ่งในเหตุผลที่ต้องเข้ามาเป็นตัวแสดงในพิธีกรรมนี้คือ เหตุผลของความจำเป็นทางสังคมที่ทำให้พวกเขาเข้าไปใกล้กับสิ่งที่เรียกว่าพิธีกรรมการพ้อผี ที่ผนวกเอาอุดมการณ์ความคิดความเชื่อไว้อย่างแยกไม่ออก

ดังเรื่องราวของ “โต” (นามสมมติ) นักศึกษาเพศที่สามที่พยายามบอกกับคนอื่นหรือสังคมว่าตนเองไม่ต้องการเป็นร่างทรง แต่ด้วยสิ่งที่ตนเองมี เช่น ความอ่อนไหว การเป็นกะเทย สามารถเปิดโอกาสให้พลังงาน หรือเจ้าเข้าประทับเขาได้ แต่ในขณะเดียวกันเขามองว่าการที่สายตระกูลทางพ่อไม่มีผู้สืบต่อการเป็นร่างทรง อาจมาจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่ต้องออกจากหมู่บ้านหนึ่งในอำเภอห่างฉัตรเพื่อเข้าไปทำงานในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร จากเงื่อนไขดังกล่าวทำให้พี่น้องของผู้เป็นพ่อของโตไม่ต้องดำรงสถานะร่างทรง หรือรักษาศีไว้ได้ แต่สำหรับโตแล้ว การที่พ่อแม่ของโตเข้าไปทำงานในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร เป็นเรื่องที่ยากลำบากมากสำหรับการมีเด็กที่ต้องดูแล จึงทำให้โตถูกส่งมาให้ย่าดูแลที่จังหวัดลำปาง ซึ่งก็คือหมู่บ้านหนึ่งในเขตอำเภอห่างฉัตร จากความจำเป็นดังกล่าว โตสำนึกเสมอว่าตนเองเข้ามาอยู่ใกล้ระบบความเชื่อประเพณีที่ต่างกับพื้นที่เมือง

ที่ตนเองจากมา จากเหตุผลของการเคลื่อนย้ายแรงงานของรุ่นพ่อและแม่ ทำให้ลูกอย่างโตต้องปะทะกับอุดมการณ์ความคิดความเชื่อที่ถูกส่งต่อจากผู้เป็นย่า ที่เป็นส่วนสำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมแทนที่จะเกิดขึ้นจากผู้เป็นพ่อและแม่ หากแต่เกิดขึ้นโดยผู้เป็นย่าซึ่งเป็นผู้เลี้ยงดูโดมานับตั้งแต่อายุ 7 ขวบ จากเงื่อนไขดังกล่าวจึงทำให้นักศึกษาอย่างโตกลายเป็นวัยรุ่นที่มีระบบคิดที่มีความเป็นลูกผสมทางความคิดมานับตั้งแต่ที่เขายังอยู่ในวัยเด็ก การเป็นหลานชายที่เกิดในสายตระกูลที่มีการนับถือผีปู้ย่า แต่ไม่มีใครเป็นร่างทรงนับตั้งแต่ยาทวดเสีย จึงทำให้พิธีกรรมการเลี้ยงผีเกิดขึ้น แต่ผีปู้ย่าก็ไม่ลงประทับร่างผู้ใดในสายตระกูล เนื่องจากสมาชิกในสายตระกูลไม่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมโดยพร้อมเพรียง แต่สิ่งที่ไม่คาดคิดก็เกิดขึ้นกับชีวิตโต ในช่วงที่เขามีอายุเพียง 11 ขวบ ซึ่งตอนนั้นโตเล่าว่า

“ทุกครั้งที่มีการพอนผี เลี้ยงผีในสายตระกูล หนูจะไปกับย่าทุกครั้ง เพราะส่วนตัวชอบทำกรวยดอกไม้เพราะเราเป็นแบบนี้ด้วยเจ้า แต่วันนั้นเป็นลงเจ้า 7 องค์ หนูจำชื่อไม่ได้เจ้า ตอนนั้นลูกหลานยกขันครุ ทุกองค์มีผ้าชีหมัดทุกองค์ แต่ขาดอยู่องค์เดียวคือ ‘เจ้าบ่าวปิ่นแก้ว’ ตอนนั้นจำได้ว่าช่วยเป็นยกขันอยู่ ๆ หนูก็ไม่รู้สึกตัว จำความไม่ได้ มารู้สึกตัวอีกที่เจ้าเป็นก็ออกไปแล้ว จากนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ก็บอกว่าให้รักษาผีไว้กับตัว หนูก็เป็นร่างทรงมาถึงทุกวันนี้เจ้า”
สัมภาษณ์ โต ร่างทรงเพศที่สาม วันที่ 13 มีนาคม 2557

สำหรับโตแล้ว การดำรงสถานะของการเป็นร่างทรงเจ้าบ่าวปิ่นแก้วถึงปัจจุบันรวมระยะเวลา 10 กว่าปีแล้ว ซึ่งตามประวัติโดยย่อที่โดรู้คือ เจ้าบ่าวปิ่นแก้วเป็นทหารมาจากเชียงใหม่ เป็นผีบรรพบุรุษของตระกูลโต ท่านเดินทางมารบที่ตำบลหนองหล่ม แต่เสียชีวิตจากการติดโคลน ซึ่งโตเล่าว่าการตายของเจ้าบ่าวปิ่นแก้วเป็นการตายที่ไม่สวยไม่งาม ท่านจึงไม่อยากเล่าให้ใครรู้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าอับอาย นอกจากนี้ ท่านเจ้าบ่าวปิ่นแก้วยังบอกเหตุผลที่เลือกโดตอนที่เข้าประทับร่างโต คือชาติก่อนโตเป็นลูกชายฝาแฝดของท่าน ส่วนฝาแฝดอีกคนอยู่ที่เชียงคำ จังหวัดพะเยา จึงทำให้ท่านเลือกโดเป็นร่างทรงของท่าน

การที่เจ้าบ่าวปิ่นแก้วเลือกโดเป็นร่างทรงทำให้โดเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยที่มีลูกเลี้ยง หรือลูกศิษย์ ในการเข้ามารับคำปรึกษาปัญหาชีวิตต่าง ๆ ทั้งในเรื่องปัญหาสุขภาพของตนเอง ครอบครัว รวมไปถึงการปรึกษาปัญหาความกังวลใจเรื่องอนาคตบุตรหลานของตนเอง ซึ่งลูกศิษย์ที่เข้ารับคำปรึกษาจากเจ้าบ่าวปิ่นแก้วส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุมากกว่า 40 ปี โดยมากมีสถานะเป็นหญิงหม้าย และเป็นหญิงโสด มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดสุโขทัย อำเภอยะยา จังหวัดพะเยา จังหวัดลำปาง และจังหวัดเชียงใหม่ สำหรับเจ้าบ่าวปิ่นแก้วหากทรงประทับทรงแล้วจะเป็นเจ้าที่มีวาตะในการเจรจาดี ทำให้เป็นที่ถูกอกถูกใจของลูกศิษย์ลูกหาเป็นอย่างมาก ซึ่งบางเหตุการณ์ก็นำมาซึ่งความน้อยใจของผู้เป็นมาฆีอย่างใด ดังเช่น การที่ลูกศิษย์ให้ความสำคัญกับเจ้าที่ประทับคือเจ้าบ่าวปิ่นแก้ว ผ่านการจัดสำหรับคาวหวานเฉพาะช่วงเวลาของการประทับทรงเพียงเท่านั้น ซึ่งหมายถึงช่วงเวลาของโด สำหรับการดำรงสถานะของการเป็นมาฆี โดค่อนข้างที่จะไม่ได้ได้รับความสนใจดูแลจากลูกศิษย์เสียเท่าใด จึงทำให้โดเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจในบางครั้ง

นับเป็นระยะเวลา 10 กว่าปีที่โดต้องดำรงสถานะของการเป็นร่างทรงและประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้หมายถึงการแสดงในบทบาทของการเป็นมาฆีเจ้าบ่าวปิ่นแก้วทรงปู่ย่า และเจ้าสาว ในช่วงที่มีการยืมผีในวาระที่มีการเลี้ยงผีปู่ย่า หรือหากในช่วงที่โดลงผีเจ้าบ่าวปิ่นแก้ว ปู่ย่า หรือเจ้าสาวก็สามารถเข้ามาประทับทรงในร่างของโดได้นอกจากการเข้าร่วมในพิธีกรรมการฟ้อนผีในบ้านของตนเองเป็นประจำทุกปี โดยยังต้องเดินทางไปฟ้อนในอำเภอยะยา จังหวัดพะเยา และบ้านแก หมู่ 1 อำเภอกู่ขวาง จังหวัดพะเยาด้วยเช่นกัน เนื่องจากบรรดาลูกศิษย์ของเจ้าบ่าวปิ่นแก้วได้สร้างหอผีเอาไว้เพื่อเป็นสถานที่ของการไหว้สาบูชาเจ้าบ่าวปิ่นแก้ว ซึ่งที่มาของการสร้างหอดังกล่าวเป็นการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของลูกศิษย์ที่ลงขันรวบรวมกระเบื้องไม้ และอุปกรณ์การก่อสร้างจนสำเร็จเป็นหอเพื่อใช้ในการไหว้สา นอกจากหอผีของเจ้าบ่าวปิ่นแก้วจะมีหน้าที่เป็นตัวแทนของเจ้าบ่าวปิ่นแก้วแล้ว หอผีดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ของการรวมตัวกันของกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านแก เนื่องจากเจ้าบ่าวปิ่นแก้วเป็นผีเจ้านายที่มีนิสัยใจบุญ นิยมชมชอบการทำบุญเป็นประจำ จึงทำให้โดซึ่งเป็นมาฆีสะท้อนตัวตนของการเป็นร่างทรงว่าไม่ได้รำรวยจากการดำรงสถานะของการเป็นร่างทรงเจ้าบ่าวปิ่นแก้ว เนื่องจากหากมีการทำเทียนบูชา ได้เงินจาก

การทำพิธีกรรม เจ้าป่าปิ่นแก้วซึ่งประทับทรงในขณะนั้นจะบอกกล่าวกับลูกศิษย์ให้จัดตั้งองค์ผ้าป่า แต่งดาองค์จูน เพื่อที่จะนำเงินที่ได้จากการทำพิธีกรรมไปทำบุญ จึงทำให้โดเนียมและอธิบายตนเองว่าไม่ได้มีรายได้เช่นเดียวกับร่างทรงที่ลงประทับร่างทรงคนอื่น ๆ ที่มีรายได้เสริมจากการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

สำหรับโดแล้ว การดำรงสถานะของการเป็นร่างทรง เป็นสถานะที่แตกต่างกับนักศึกษาวัยรุ่นคนอื่น ๆ เพียงแค่การดำเนินชีวิตที่ต้องมีข้อห้ามกำกับชีวิตเล็กน้อย เช่น การไม่สามารถกินปลาที่ไม่มีเกล็ด ทั้งนี้ข้อห้ามดังกล่าวก็ไม่สามารถทำให้โดรู้สึกได้ถึงความรำคาญใจในการกินอาหารของตนเองในแต่ละวัน เนื่องจากชีวิตประจำวันของตนอยู่ในสถานศึกษาเป็นส่วนใหญ่ และในโรงอาหารของมหาวิทยาลัยก็ไม่มีอาหารประเภทที่อยู่ในจำพวกที่ห้ามทานมากนัก นอกจากเรื่องของการกินแล้วสิ่งที่โดระลึกเสมอว่าตนเองแตกต่างคือ การมีหน้าที่ในการเป็นร่างทรงซึ่งต้องเข้าไปอยู่ในพื้นที่ของการประกอบพิธีกรรมตามความต้องการของผีเจ้านายซึ่งในที่นี้คือเจ้าป่าปิ่นแก้ว และทุกปีต้องเดินทางไปหอนผีของเจ้าป่าปิ่นแก้วซึ่งอยู่ในหมู่บ้านแก และอำเภอเชียงคำ ที่อยู่ในจังหวัดพะเยา ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น หากมีผู้มาบนเพื่อให้เจ้าป่าปิ่นแก้วช่วย หากสมควรมองว่า กลุ่มผู้บนบานจะต้องประกอบพิธีการเลี้ยงผีแก่บน ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของโดที่ต้องเดินทางไปพ้อนยังหมู่บ้านดังกล่าว ซึ่งการเดินทางไปพ้อนผีสำหรับโดเป็นเรื่องของบทบาทหน้าที่ที่ถูกเลือก และตัวของโดเองก็เห็นว่าเราก็เลือกที่จะเป็นเช่นเดียวกัน ทุกครั้งสำหรับการเดินทางโดไม่ได้รับการช่วยเหลือเรื่องค่าเดินทางแต่อย่างใด เนื่องจากเจ้าป่าปิ่นแก้วเป็นผู้เจ้านายมองว่าต้องเป็นการเดินทางที่ต้องช่วยเหลือคนอื่น ๆ ไม่ควรพึ่งพิงหรือรบกวนทรัพย์สินของใครมาอำนวยความสะดวกให้แก่ตนเอง

ทั้งนี้การก้าวเข้ามาเป็นร่างทรงตั้งแต่อายุน้อยสำหรับโด เขาย้ำเสมอว่าเป็นเสมือนการเดินทาง และเป็นการตัดสินใจเข้าสู่วงการ **“มายา”** เขามองว่าเป็นวงการที่ต้องไปต่อเรื่อย ๆ เพราะอะไรถึงเป็นเช่นนั้น โดเองอธิบายว่า เมื่อก่อนในช่วงที่ไม่มีสถานะของการเป็นร่างทรงใหม่ ๆ ประเพณีที่จัดขึ้นหรือโอกาสของการพ้อนจะไม่มากมายเท่าปัจจุบัน สมัยก่อนในช่วงเวลาของการออกพรรษา โดจะเข้าร่วมในพิธีกรรมการพ้อนผี 1-3 ครั้งต่อปีเท่านั้น แต่สำหรับปัจจุบันพิธีกรรม

ไม่ได้เกิดขึ้นเพียง 1-3 ครั้งต่อปี แต่พิธีกรรมถูกร้อยด้วยระบบความสัมพันธ์ของร่างทรง มีใช้ความเป็นผีประเภทเดียวกันตระกูลเดียวกัน เช่น เป็นผีปู่ย่าเดียวกัน ผีเม็ง ผีมด โดยส่วนใหญ่จะเชิญผีอ้ายที่อยู่นในพื้นที่เข้ามาร่วมกลุ่มเครือญาติ และญาติที่แบ่งผีไปเข้ามาร่วมอยู่ในพิธีกรรม

เนื่องจากระบบความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การจัดงานประเพณีการเลี้ยงผีปัจจุบัน เป็นรูปแบบของการแบ่งเบาภาระในส่วนของการใช้จ่ายที่ต้องเลี้ยงต้อนรับบรรดาผู้เข้าร่วมในงานพิธีกรรมที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น สำหรับโดบางครึ่งหากมีการเชิญให้เข้าร่วมในงานฟ้อนผีมากงาน โดก็จะเลือกที่จะเข้าร่วมในงานที่ตนเองมีความสนิทมากเท่านั้น โดยพยายามจัดลำดับความสำคัญของงานว่าเกี่ยวข้องกับสายตระกูลของตนหรือไม่ หรือเจ้านายที่ลงรู้จักกับผีเจ้านายคือเจ้าบ่าวปิ่นแก้วหรือไม่ หรือเป็นความสัมพันธ์ของร่างทรงคือโดเองหรือไม่ เป็นต้น และสิ่งสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมการฟ้อนผีในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปคือ รูปแบบการเชิญที่แตกต่างไปจากอดีต เช่นการเชิญที่เจ้านาย ผีปู่ย่าในสมัยก่อนที่มีรูปแบบการเชิญโดยการนำกรวยดอกไม้ไปเชิญถึงหอผีที่อยู่ภายในบ้าน หรือการพิมพ์การ์ดเชิญแจก แต่ปัจจุบันมีการเชิญผ่านเฟซบุ๊ก การพบเจอกันภายในงานฟ้อนผีแล้วเชิญด้วยปากเปล่าภายในงาน ยังผลทำให้ร่างทรงหรือเจ้านายที่เข้ามาร่วมอยู่ในงานมีจำนวนมาก และหากจัดการงานฟ้อนผีต่อครั้งต้องมิงงบประมาณอย่างต่ำถึง 30,000 บาทต่องาน ซึ่งการเดินทางไปฟ้อนผีแต่ละครั้งในปัจจุบันต้องมีการนำเงินใส่ซองช่วยเพื่อมีวัตถุประสงค์ช่วยเหลือเจ้าภาพในการจัดงาน ซึ่งโดยมากแล้วจะมีการใส่ซองเป็นจำนวนเงินที่มากขึ้นทุกครั้งเมื่อมีการจัดงานฟ้อนผีครั้งต่อไป

สำหรับชีวิตการเป็นร่างทรงของโด โดพยายามให้คำจำกัดความของการดำรงอยู่ในสถานะนี้ว่ามันเป็นเหตุผลทั้งในเชิงปัจเจกบุคคลและเหตุผลทางสังคม เศรษฐกิจที่เขา มีสถานะเพิ่มจากเดิม จากการเป็นนักศึกษา เป็นลูก เป็นลูกศิษย์ของครูที่อยู่ในสถาบันการศึกษา สถานะร่างทรงทำให้โดสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นรอบตัวได้โดยเชื่อมโยงกับศาสตร์ที่ตนเองเรียน ซึ่งโดทราบดีว่าเมื่อจบการศึกษา เขามีสิทธิ์ที่จะสอบเข้าเป็นข้าราชการครูที่มีหน้าที่สอนในรายวิชาการกลุ่มสาระสังคมศึกษา จากการดำรงสถานะของการเป็น

ร่างทรงทำให้เขามองโลกของความเป็นท้องถิ่น ผ่านปรากฏการณ์ของการทรงเจ้า ประเพณี สถานะทางสังคมที่มีผลต่อชีวิตทั้งในระดับปัจเจก กลุ่มทางสังคม ทั้งในเรื่องของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่สมัยก่อนสังคมเป็นสังคมเกษตรที่มีการแบ่งงานกันทำตามเพศอย่างชัดเจน มีใช้เพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มั่นหมายรวมถึงกิจกรรมที่อยู่ในพิธีกรรมเช่นกัน เช่น หญิงที่อยู่ในสายตระกูลนับถือปู่ย่าเดียวกัน จะเข้ามามีส่วนร่วมในการเตรียมเครื่องควรวานในการเลี้ยงผีแต่ละครั้ง ส่วนชายจะมีหน้าที่สร้างผาม จัดเตรียมพื้นที่ที่ใช้ในการเล่นของผีเจ้านายหรือผีปู่ย่าที่จะเล่นกันในผามพ้อนผีในช่วงบ่าย หรือการตกเนื้อโดยใช้ปากคาบเนื้อหมูดำสดในการพ้อนผีของผีเม็ง โดยกำลังชาย ตลอดจนถึงการมีหน้าที่เป็นร่างทรงของเพศหญิงที่ถูกเลือกจากผีปู่ย่าอย่างชัดเจน

หากแต่ในปัจจุบัน การเป็นร่างทรงเป็นเรื่องที่เต็มไปด้วยภาระจากการมองของเพศกระแสหลักคือเพศชายและเพศหญิง กระแสการพัฒนาที่ทำให้ภาพเมืองและภาพชนบทแยกออกจากกันอย่างชัดเจนในช่วงระยะเวลาหนึ่งทำให้กลุ่มเพศกระแสหลักต้องออกเดินทางเข้าไปทำงานในเขตเมือง มีภาระหน้าที่ทางสังคมที่ตนเองสร้างขึ้นมาจากการสร้างสถาบันครอบครัว เช่น ชายเมื่อแต่งงานออกไปสร้างครอบครัวอยู่ในเมืองหรือต่างจังหวัด ก็ไม่มีโอกาสหรือเวลาในการเชื่อมโยงตัวเองให้เข้ากับอุดมการณ์ในการนับถือผีปู่ย่า และผีเจ้านายที่อยู่ในท้องถิ่นของตนเอง ส่วนหญิงสาวที่มีโอกาสได้เล่าเรียนในสถานศึกษาในเมืองหรือต่างจังหวัด ก็สามารถพาตัวเองออกไปปะทะและรับวัฒนธรรมความเจริญในเรื่องแนวคิดอุดมการณ์ของความทันสมัยได้ เมื่อมีครอบครัวเขาเหล่านั้นมักมีข้ออ้างในการไม่เข้าร่วมพิธีกรรมและมองพิธีกรรมว่าเป็นเรื่องสิ้นเปลือง หากแต่สำหรับเพศที่สามโดยเฉพาะกลุ่มเกย์และกะเทยมองว่าพิธีกรรมเต็มไปด้วยระบบคุณค่า เนื่องจากพวกเขาเองว่าตนเองไม่ได้แบกรับภาระทางสังคมที่สถาบันทางสังคมคาดหวังไว้เป็นเป้าหมายหลักตามเพศสภาพที่ตนเองสังกัด ทั้งในเรื่องการดูแลครอบครัว การดูแลเลี้ยงบุตรให้ดีมีคุณภาพ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มเพศที่สามไม่สามารถทำตามความต้องการของสังคมแต่อย่างใด เพียงแต่ด้วยข้อจำกัดของเพศวิถีที่พวกเขาไม่สามารถเข้าถึงการดำรงสถานะทางสังคมที่สามารถได้รับภายหลังจากการแต่งงาน คือการเป็นแม่และพ่อได้ ดังนั้นพวกเขาจึงไม่ได้ดำรงสถานะดังกล่าว ซึ่งการไม่ได้มาซึ่งสถานะ

ทางสังคมข้างต้น เป็นปัจจัยหรือเหตุผลสำคัญที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมองค์รวม ส่งผลให้สังคมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงเชื่อมโยงไปถึงบทบาทของตัวแสดงที่อยู่ในพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์ บางครั้งจึงทำให้เห็นเสมือนหนึ่งว่าพื้นที่ของพิธีกรรมเปิดช่องว่างให้กลุ่ม เพศที่สามเข้าไปแสดงตัวตนในพื้นที่ดังกล่าว โดยเชื่อมโยงความรู้เรื่องการประกอบ พิธีกรรม ความชอบส่วนตัวในการแต่งดา การทำกรวยดอกไม้ บายศรี รวมถึงการ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ของการเตรียมข้าวของก่อนเริ่มพิธีกรรมการพ้อนผี ซึ่งช่วงเวลาของการจัดดาดังกล่าวทำให้เกิดกระบวนการสร้างความเป็นหมู่พวก ระหว่างเพศที่สามได้อย่างดี เสมือนการพูดคุยกับคนที่มีความสนใจเดียวกัน ทั้งในเรื่อง การดำเนินชีวิต เพศวิถี การศึกษาปัญหาที่อยู่ในวงสังคมใกล้เคียงกัน หรือ แม้กระทั่งการเข้าไปอยู่ในพื้นที่ของการเตรียมด้วยความสนใจจากการชอบพอกัน ในกลุ่ม นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการเข้าไปเอามื้อเอววันกันในการแต่งดา เนื่องจาก ต้องการลดค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรมการพ้อนผีของตนเอง ฉะนั้นจึงมีระบบ การเอามื้อเอววันเกิดขึ้นในกลุ่มร่างทรงที่ไม่ได้มีสถานะการเงินที่มั่งคั่ง

การก้าวข้ามพรมแดนของความเป็นเพศ ผ่านแรงผลักดันจากอคติ ทางเพศ สู่การช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของร่างทรงเพศที่สาม

นอกจากชีวิตการเป็นร่างทรงที่ดำรงสถานะของการเป็นนักศึกษาเช่น โด (นามสมมติ) ที่มีชีวิตที่โลดแล่นอยู่บนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และดำรงสถานะทางสังคม ที่หลากหลายไปพร้อม ๆ กับความคาดหวังของสังคมที่หวังให้โดเป็นตัวเชื่อม ผีเจ้านายในการประทับทรง เพื่อที่จะนำพาความทุกข์โศก ความกังวลใจของกลุ่ม คนที่อยู่ในโลกสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความโดดเดี่ยวท่ามกลางคนหมู่มาก ทั้งใน โลกสมมติและโลกแห่งความเป็นจริง ชีวิตของปาย (นามสมมติ ปัจจุบันอายุ 20 ปี) จึงเป็นอีกหนึ่งชีวิตที่พยายามต่อสู้กับความมีอคติทางเพศที่ดำรงอยู่ในสถาบัน ครอบครัว จนทำให้เขาต้องตัดสินใจเดินออกจากสถานะของการเป็นนักเรียนในช่วง มัธยมศึกษาปีที่ 3 เนื่องจากความไม่เข้าใจของผู้เป็นบิดามารดาที่จับได้ว่าเขามี พฤติกรรมรักร่วมเพศ หรือการมีพฤติกรรมข้ามเพศ เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับปาย

ทำให้เขารับรู้ถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่เรียกว่า การมีเพศวิถีที่ไม่ตรงกับเพศสภาพที่เขาได้มาแต่เกิด พ่อแม่เสียใจกับพฤติกรรมของเขา โดยพ่อทำร้ายร่างกายปายด้วยความโกรธ แม่สั่งให้เลิกเรียนหนังสือ ทำให้ปายต้องประทัดแม่ด้วยการสนองความต้องการของแม่โดยออกจากโรงเรียน โดยมีผู้เป็นแม่ลงนามในการให้ปายพ้นสภาพของการเป็นนักเรียน บทสรุปของชีวิตปายต้องหนีออกจากบ้านไปหางานทำในเมืองลำปาง โดยการเป็นนักร้องอยู่ในร้านอาหารแห่งหนึ่งในตัวเมืองลำปาง

การพ้นสถานะการเป็นนักเรียนทำให้ปายต้องหางานทำ โดยมีอายุเพียง 16 ปี ในช่วงนั้นปายเล่าว่าตนเองรู้สึกมีปัญหาสุขภาพ เช่นมีอาการเวียนศีรษะ จึงไปพบแพทย์ ผลปรากฏว่าปายมีอาการความดันโลหิตสูง แพทย์จ่ายยาเพื่อลดความดันโลหิตเพื่อไม่ให้เกิดอาการเวียนศีรษะซึ่งเป็นปัญหาอุปสรรคในการทำงานของปาย ในขณะนั้นปายเริ่มเข้าไปดูดวง หมอดูเริ่มทักปายเรื่องการทำเรื่องที่จะต้องเตรียมตัวในการเป็นช่างเพราะมีผีเจ้านายต้องการที่จะให้ปายเป็นช่าง แต่ในขณะนั้นปายไม่ได้สนใจเรื่องที่หมอดูทักแต่อย่างใด เขากลับมองว่ามันเป็นเรื่องที่เปลือยเชื่อ แต่ในขณะเดียวกันปายก็รู้สึกว่าตนเองช่วงที่มีอาการเวียนศีรษะ มีอะไรบางอย่างที่เปลี่ยนแปลงไปในการดำเนินชีวิตของตนเอง เช่น การที่ปายสามารถคาดเดา และเห็นเหตุการณ์ล่วงหน้าได้จนต้องเปิดหอเพื่อรับดวงของเพื่อนฝูง (การนั่งขัน)

เมื่อปายนั่งขันเริ่มมีคนบอกต่อเรื่องการรับดวงของปายที่แม่นมากจนทำให้เพื่อนของปายแนะนำให้ปายรู้จักกับ “อาม” ซึ่งเป็นช่างอายุน้อยซึ่งอามเป็นช่างที่สืบต่อจากผีปู่ย่าของสายตระกูลของตนเอง ทั้งสองเป็นกลุ่มเพศที่สามที่สามารถเชื่อมโยงอัตลักษณ์ ประสบการณ์ การปรึกษาปัญหา พุดจาถูกคอ จึงทำให้ปายและอามสามารถเป็นเพื่อนกันได้โดยไม่ยากนัก ต่อมาเมื่อพ้นช่วงเทศกาลเข้าพรรษา อามซึ่งเป็นช่างจึงเสนอความคิดที่ว่า ตนเองจะเชิญผีปู่ย่าลงประทับร่างของตนเอง และให้ปายถามเรื่องสุขภาพที่ปายเผชิญอยู่เมื่อเชิญผีปู่ย่าลงประทับร่างของอาม ก็ได้ทราบว่าผีที่ต้องการให้ปายเป็นช่างต้องการให้ปายรับขัน ซึ่งในช่วงนั้นปายก็ไม่ได้คิดอะไรมาก แต่พอถึงพิธีกรรมการพ้อนผีบ้านของอาม ในช่วงที่อามจะมีปู่ย่าลงประทับ ในขณะที่อามโหนผ้า

ปลายก็มีอาการอาเจียนลม โดยไม่มีอะไรออกมาจากกระเพาะเช่นเดียวกับอาการของผู้อาเจียนทั่วไป จากนั้นปลายก็ไม่รู้สึกตัว มาสู่ตัวก็คือช่วงที่เพื่อนนำคิลิวิตีโอ มาเปิดให้ดูว่าตนเองกลายเป็นร่างทรง โดยผ้ามแรกของการฟ้อนผีคือผ้ามผีเม็งบ้านทุ่งฝ้าย ที่อยู่ในเขตอำเภอเสด็จ จังหวัดลำปาง

นับจากนั้นปลายได้ดำรงสถานะการเป็นร่างทรง ทรงผีปู่ย่ารวมระยะเวลา 3 ปี จนกระทั่งปี พ.ศ.2556 ปลายเริ่มฝันหรือมีนิมิตว่าด้วยเรื่องของกรมการที่มีผู้ชายมาขอร้องให้ตนเองเป็นร่างทรงให้ โดยผู้ชายที่มาเข้าฝันมีรูปร่างดี ใบหน้าหล่อเหลา เป็นอันมาก พร้อมกับบอกปลายว่าตนได้ขออนุญาตปู่ย่าแล้วในเรื่องของการใช้ร่างของปลายในการลงประทับทรง ซึ่งท่านมีชื่อว่า “เจ้าบ่าวแสนคำผาด” เดิมทีเดี๋ยวมิชีวิตอยู่บนดอยบริเวณพื้นที่อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง อายุในขณะที่ยังมีชีวิตคือ 20 ปี โดยปลายได้แล้วว่าท่านผีเจ้านายตนนี้ไม่มีความรู้ความสามารถในการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับการล่าสัตว์ที่อยู่ในป่า ทั้งในเรื่องการรับรู้ในองค์ความรู้ในเรื่องโลกสมัยใหม่ เช่นการใช้โทรศัพท์ในขณะที่ประทับทรงอยู่ก็ไม่สามารถใช้งานได้

นอกจากปลายจะเป็นร่างทรงของเจ้าบ่าวแสนคำผาดแล้ว ยังเป็นร่างทรงเจ้าสาวบัวอ่อน และเจ้าคำโตนด้วย โดยปลายอธิบายว่าการที่ตนเองรับขันเชิญผีเจ้านายทั้ง 3 ตน มารักษาอยู่กับตัวเป็นเรื่องของความศรัทธา และเห็นว่าด้านตระกูลฝ่ายพ่อเป็นคนที่อยู่ในอำเภอแจ้ห่มโดยกำเนิด และปู่ของตนมีสถานะเป็นกำนันอยู่ในอำเภอแจ้ห่ม การที่ปลายตัดสินใจรับขันและดำรงสถานะของการเป็นร่างทรงจึงทำให้ผู้เป็นปู่มีความพึงพอใจเป็นอย่างมาก ซึ่งนอกจากการเป็นร่างทรงแล้วปัจจุบันปลายมีอาชีพเสริมคือ “การนั่งขัน” ซึ่งการนั่งขันสำหรับปลายคือ การรับดูดวง ให้กับชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน และหมู่บ้านละแวกใกล้เคียง และนอกจากจะมีอาชีพเสริมในการดูโชคชะตาให้แก่ชาวบ้านในชุมชนแล้ว ปลายยังมีอาชีพเป็นนายหน้าในการรับงานทำบายศรีและเครื่องเซ่นไหว้งานพิธีกรรม ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการฟ้อนผีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับช่วงชีวิตในวิถีของคนลำปาง เช่น การสืบชะตา การเลี้ยงผีปู่ย่า รวมไปถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวกับโลกวิญญาณ

สำหรับชีวิตการเป็นร่างทรงของปาย สะท้อนให้เห็นประสบการณ์ทางสังคมของชีวิตเพศที่สามที่ต้องต่อสู้กับแรงกดดันทางสังคม นับตั้งแต่การเป็นสมาชิกของสถาบันครอบครัวที่มีอุดมคติต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่ต้องปฏิบัติตามกรอบของการดำรงสถานะทางเพศที่ตรงตามเพศสภาพ ซึ่งสำหรับปายแล้วเขาไม่ได้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ตรงตามเพศสภาพทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งในเชิงอุดมการณ์ของความเป็นคนที่อยู่ในสังคมที่ต้องปฏิบัติตามที่สังคมส่วนใหญ่คาดหวัง พื้นที่ที่เรียกว่าครอบครัวสำหรับปายจึงเต็มไปด้วยความกระวนกระวายในทุกขณะที่ตนเองอยู่อาศัย เนื่องจากต้องปกปิดอัตลักษณ์ตัวตนของการเป็นคนที่สาม ที่ไม่นิยมชมชอบหญิง และต้องการที่จะแต่งกายตามแบบหญิงนับตั้งแต่เด็ก โดยปายเล่าว่า **ตนเองชอบฮีโร่ที่แต่งกายด้วยชุดสีชมพู ฟ้ายา และเหลือง เนื่องจากเป็นฮีโร่ที่อยู่ในหนังสือการ์ตูนวัยเด็กที่เป็นเพศหญิง เขาไม่ต้องการที่จะเป็นฮีโร่ที่เป็นเพศชายเลย**

ชีวิตร่างทรงเพศที่สามกับการสถานะนักศึกษา: ปฏิบัติการของการช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

สำหรับการได้มาซึ่งสถานะร่างทรงของกลุ่มวัยรุ่นเพศที่สาม เช่น โด ปาย ที่ผู้เขียนได้นำเสนอ ถือเป็นการสะท้อนภาพของมนุษย์ที่พยายามสร้างพื้นที่ทางสังคมบนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งในที่นี้คือพื้นที่ที่ไม่ได้มีระบบคิดในเชิงวิทยาศาสตร์ที่พยายามอธิบายเรื่องการทรงเจ้าว่าเป็นเรื่องจริงหรือไม่ หรือใครที่เป็นร่างทรงแท้หรือเทียม ไม่ใช่พื้นที่ที่พยายามอธิบายบอกต่อสังคมเพื่อตัดสินว่าใครผิด พื้นที่พิธีกรรมจึงเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยการต่อสู้ต่อรองของกลุ่มเพศที่สาม ทำให้จริงเป็นเช่นนั้นเมื่อสังคมส่วนใหญ่ในปัจจุบันเริ่มเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มเพศที่สามเพิ่มมากขึ้นในการแสดงตัวตนต่าง ๆ ทั้งในมิติทางด้านอาชีพ รวมไปถึงการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ เพื่อนำเสนอเรื่องราวปัญหาของเพศที่สาม ซึ่งรูปแบบการนำเสนอได้ฉายให้เห็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของชีวิตรัก ชีวิตครอบครัว การทำงานของเพศที่สามหลากหลายวัย ซึ่งผู้เขียนพบว่า สาเหตุของการรับขันผีที่ไม่ได้มาจากสายตระกูลเกิดจากเหตุผลของ

ปัจเจกบุคคล ทั้งในเรื่องแรงกดดันจากสถาบันครอบครัวที่นำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัว จนกระทั่งนำไปสู่การแตกหักของระบบความสัมพันธ์ภายในครัวเรือน กลายเป็นความพยายามเชื่อมโยงสิ่งเหนือธรรมชาติให้กลายเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงได้ ซึ่งในที่นี้หมายถึงการดำรงสถานะว่างทรง ที่ผู้กตเองด้วยเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ของผีเจ้านาย ที่เชื่อมโยงไปสู่สถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังของปัจเจก ซึ่งสำหรับการช่วงชิงพื้นที่ในบริบทของการเป็นว่างทรงของกลุ่มนักศึกษาเพศที่สาม ที่ผู้เขียนได้หยิบยกมาจากงานวิจัยจะพบว่า พวกเขาต่างมีประสบการณ์ในชีวิตทางสังคมที่เต็มไปด้วยความเปราะบาง Precarity ถูกกดทับความมื่อคติทางเพศสถานะที่ไม่ได้อยู่กึ่งกลางของความเป็นเพศกระแสหลัก ทั้งชายและหญิง พื้นที่ทางพิธีกรรมเป็นพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นพร้อมกับการเกิดขึ้นของสิ่งที่มนุษย์นิยามว่ามั่นคงคือ “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ซึ่งในกรณีของการฟ้อนผี หรือการดำรงสถานะของการเป็นเพศที่สาม ที่เป็นว่างทรงก็เช่นกัน เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าพื้นที่พิธีกรรมที่เต็มไปด้วยความศักดิ์สิทธิ์มันจะเป็นพื้นที่ที่ถูกนิยามจากปัจเจกกลุ่มชุมชน ที่พยายามแสดงตัวตนในลักษณะที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้สำหรับนักศึกษาว่างทรงก็เช่นเดียวกัน เมื่อพื้นที่แห่งพิธีกรรมมีความยืดหยุ่น จึงถือเป็นโอกาสสำคัญที่พวกเขาจะสามารถเข้าไปเล่นในปริมาตรของความศักดิ์สิทธิ์ได้ผ่านการช่วยให้สถานะการเป็นว่างทรง ซึ่งสำหรับผู้เขียนแล้ว สถานะการเป็นว่างทรงของนักศึกษาเพศที่สามมีโอกาสในการสร้างพื้นที่ทางสังคม และถือเป็นพื้นที่ที่พวกเขาสามารถแสดงตัวตน สร้างเครือข่าย เปิดตัว แสดงความเป็นเพศได้ดี และมีเสรีภาพพื้นที่หนึ่ง

รูปบน พิลิปปินส์ได้ ส.ศ. แปลงเพศคนแรกของประเทศ. ที่มา สำนักข่าวไทย. 2559.

<http://www.tnamcot.com/content/464776>. วันที่ 4 มิถุนายน 2559.

รูปล่างซ้าย นักศึกษาร่างทรงเพศที่สาม. วันที่ 6 เมษายน 2555.

รูปล่างขวา ชายแต่งงานชาย ดูจินาน 4 ปี พิธีตามประเพณี. ที่มา ไทยรัฐออนไลน์. 2557.

<http://www.thairath.co.th/content/440878>. วันที่ 4 มิถุนายน 2559.

บทสรุป

จากการพยายามอธิบาย การสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนข้ามเพศ กรณีนักศึกษาช่างทรงเพศที่สาม โดยพยายามอธิบายผ่านกรณีศึกษาที่มีสถานะ นักศึกษา ทำให้ผู้เขียนเห็นว่าพิธีกรรมที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ในพื้นที่ ภาคนี้อ มีความเปลี่ยนแปลง ทั้งรูปแบบการจัดตัวแสดง (ช่างทรง) ทั้งนี้ตัวพิธีกรรม ก็ได้สร้างความเข้มแข็งผ่านตัวแสดงภายใต้บริบทของอุดมการณ์ความเชื่อของ ผู้คนที่อยู่ในวัฒนธรรมความเชื่อเดียวกัน คือ อุดมการณ์ว่าด้วยการนับถือผี บรรพบุรุษ ทั้งผีปู่ย่า ผีเจ้านาย ซึ่งเป็นรูปแบบของผีที่คอยปกป้องรักษาบรรดา ลูกหลานที่เป็นมนุษย์ให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข

หากแต่สำหรับงานเขียนชิ้นนี้ มุ่งที่จะอธิบายพร้อมทั้งตั้งคำถามกับ ปรัชญาการทางสังคมที่เกิดขึ้น จากการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายใต้การดำรงสถานะ ช่างทรงของนักศึกษาเพศที่สามในสังคมล้าปางว่า เหตุใดพวกเขาจึงเลือกที่จะเข้าไป สร้างพื้นที่ทางสังคมผ่านการเป็นช่างทรง ซึ่งสำหรับผู้เขียนแล้วถือเป็นความท้าทาย ทางวิชาการที่ต้องเข้าไปสำรวจ ตีความ เพื่อให้เกิดความคลี่คลายทางด้าน ปรัชญาการทางสังคมที่ “เลื่อนไหล” โดยอาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎีทาง มานุษยวิทยาเข้าไปทำความเข้าใจและให้ความสำคัญกับเสียงของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ ของการศึกษา โดยมุ่งที่จะยกระดับนามธรรมปรัชญาการที่เกิดขึ้นของการเข้าไป ช่วงชิงพื้นที่ของการเป็นช่างทรงของนักศึกษาที่อยู่ในสังคมล้าปาง ภายใต้บริบทของ การขยายความเป็นเมืองของล้าปางอย่างกว้างขวาง ที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนตัวของ อุดมการณ์ แนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องการแปรวัฒนธรรมให้กลายเป็นทุนเพื่อสนอง ต่อการท่องเที่ยว และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเพื่อการสื่อสาร สิ่งเหล่านี้ล้วน มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบวัฒนธรรม วิธีชีวิตความเชื่อของผู้คน ในล้าปางแทบทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังได้นำแนวคิด “พหุนิยมทางอัตลักษณ์” (Intersectionality)³ โดย Saltzman Chafetz (1997) ที่พยายามอธิบายความทับซ้อน ของเงื่อนไขว่าด้วยเพศสภาพ และเชื้อชาติ เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจเรื่อง ความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจของผู้หญิง ที่มีเงื่อนไขในการพิจารณาที่หลากหลาย

บทความนี้มองแนวคิดเรื่อง “พหุนิยมทางอัตลักษณ์” หมายถึงความทับซ้อนของเงื่อนไขที่ว่าด้วยเพศสภาพที่หลากหลาย ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม การถูกตีตราจากสังคมวัฒนธรรม ส่งผลต่อการดิ้นรนต่อสู้ของกลุ่มร่างทรงเพศที่สามที่มีสถานะนักศึกษา โดยมองว่าความไม่เท่าเทียมที่สะท้อนผ่านประสบการณ์ จากชีวิตของกรณีศึกษาทั้งสามคน การใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ การดำรงสถานะร่างทรงเป็นพื้นที่หนึ่งของการนำเสนออัตลักษณ์สู่การสร้างความชอบธรรม พร้อมกับการสร้างพื้นที่ทางสังคม และที่สำคัญต้องมองอย่างเชื่อมโยงสอดคล้องประสานกับบริบท เงื่อนไขของการสร้างพื้นที่ทางสังคมในบริบทสมัยใหม่ ที่มีการสร้างพื้นที่ทางสังคมที่หลากหลายของกลุ่มคนข้ามเพศ เช่น เวทีทางการเมือง การสอดรับเอาธรรมเนียมการแต่งงานจารีต การอยู่กินในรูปแบบเพศกระแสหลัก บนความทันสมัยที่สังคมให้ความสำคัญกับสิทธิความเท่าเทียมกันในเรื่องเพศ

นอกจากประเด็นข้างต้น งานเขียนชิ้นนี้ต้องการตอกย้ำให้เห็นข้อถกเถียงทางวิชาการที่เกิดขึ้น กล่าวคือ ในประเด็นเรื่อง **พรมแดนของความเป็นเพศ (Gender Border) ที่เราพยายามมองผ่านการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือพื้นที่พิธีกรรมภายใต้บริบทของการพัฒนาสังคมในรูปแบบสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท** เช่นพื้นที่เมืองลำปางมันเป็นพื้นที่ของการปะทะประสานของอำนาจทางด้านอุดมการณ์ทางความเชื่อของกลุ่มคนที่หลากหลายและค่อนข้างที่จะยืดหยุ่น ทั้งนี้ความยืดหยุ่นดังกล่าวไม่ได้เกิดด้วยตัวของมันเอง แต่ทว่ามันมีเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นล้วนเกิดจากฐานทางวัฒนธรรม ว่าด้วยบทบาททางเพศของเพศหญิงในภาคเหนือของไทย และอุดมการณ์ที่ยึดโยงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและบทบาทของเพศหญิงคือ ระบบผีบรรพบุรุษ (อานันท์, 1984; Mougne, 1984) ส่งผลให้เส้นพรมแดนของความเป็นเพศมันพร่ามัวมากยิ่งขึ้นหากนำไปอธิบายบทบาทของเพศที่เข้าไปช่วงชิงความหมายและสร้างพื้นที่ทางสังคมในพิธีกรรม เนื่องจากอุดมการณ์เดิมเป็นอุดมการณ์ที่ให้ความสำคัญกับสายตระกูลทางมารดา จึงไม่ยากนักที่จะทำให้พิธีกรรมการฟ้อนผีปู่ย่า รับเอาเพศที่สามเข้ามาเป็นร่างทรงแทนที่ หรือมีบทบาทแทนที่เพศกระแสหลักในสังคมลำปางได้อย่างไม่ยาก

ประกอบกับเมื่อบริบทสถานการณ์เปลี่ยนไปภายใต้เงื่อนไขของความทันสมัย และการเปิดพื้นที่ทางสังคมก็ยิ่งทำให้ร่างทรงเพศที่สามสามารถฉวยใช้ความมีจิต ของความเป็นหญิง (**บทบาทหน้าที่ทางเพศหญิง**) สอดรับกับสถานการณ์ว่าด้วยการขาดแคลนผู้สืบทอดการเป็นร่างทรงสายผีเจ้านายในบริบทของลำปาง จึงทำให้ พวกเขาสามารถเข้าไปสร้างพื้นที่ในพิธีกรรมได้ส่วนหนึ่ง แต่สำหรับพื้นที่ของผีปู่ย่า กลับพบว่าพวกเขาพยายามใช้อุดมการณ์ของการเป็นลูกสาว การเป็นสมาชิก ของสายตระกูลเข้าไปดำรงสถานะร่างทรงได้อย่างสมบูรณ์ (ในกรณีของโด)

ทั้งนี้จากข้อถกเถียงข้างต้น บทความชิ้นนี้ยังพยายามอธิบายความเป็น “พหุนิยมทางอัตลักษณ์” ของกลุ่มร่างทรงเพศที่สามที่มีสถานะนักศึกษา โดยพบว่า พวกเขาฉวยใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับกลุ่มของตนเองผ่าน กรณีศึกษาร่างทรงเพศที่สามที่อยู่ในวัยรุ่น ทำให้สามารถอธิบายให้เห็นภาพของ ความพยายามของปัจเจกที่ฉวยใช้ความมีจิตของความ เป็นเพศหญิง ซึ่งในบทความ ชิ้นนี้มองว่าร่างทรงเพศที่สามเป็นร่างทรงที่พยายามจะรับ **บทบาทหน้าที่ของ เพศหญิง** ที่แต่เดิมผู้กุมอำนาจในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นของเพศหญิง หากแต่ สถานการณ์ความขาดแคลน “ผู้สืบทอด” ร่างทรงผีเจ้านายในเมืองลำปาง จึงเป็น เหตุทำให้ร่างทรงเพศที่สามเข้าไปใช้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งในที่นี้คือพื้นที่ของผี สร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเอง ในประเด็นการสร้างพื้นที่ทางสังคม เปรมบริดา (2546) ได้อธิบายพื้นที่โรงโม่ว่าเป็นพื้นที่ของการรวมตัวกันของวัฒนธรรมย่อย แบบกะเทย ตัวตนทางเพศ และโรงโม่ยังเปิดโอกาสให้กะเทยเข้าถึงสถานภาพ ใหม่ ๆ โดยเลือกใช้ความเป็นมืออาชีพที่ฝึกจากโรงโม่ก้าวไปสู่การทำงานที่ หลากหลาย และที่น่าสนใจคือกะเทยหลายคนใช้โรงโม่เพื่อเรียกร้องการยอมรับ ตัวตนของพวกเขาผ่านการมีอาชีพ และการเป็นคนที่ทำมาหากิน และรัชนีชล (2553) ยังได้อธิบายการนำเสนออัตลักษณ์ของเพศที่สาม คือ กลุ่มหญิงรักหญิง ในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดลำพูน ที่พวกเขาพยายามต่อสู้เชิงอัตลักษณ์ ทอมบอย โดยมีวัฒนธรรมระบบกลุ่มเพื่อนทอมบอย ที่ทำให้พวกเขารู้สึกปลอดภัย ในพื้นที่โรงงาน โดยรัชนีชลได้นำเสนอว่ามันคือยุทธวิธีรูปแบบหนึ่งในการเสนอตัวตน ในฐานะภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมเฉพาะในแบบหญิงรักหญิงของเธอ โดยการ สร้างบรรยากาศที่มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมให้บุคคลในพื้นที่โรงงานกลายเป็น

ผู้มีรสนิยมรักเพศเดียวกันให้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายภายใต้ระบบโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนถึงการที่พวกเขาสามารถเข้าถึงรายได้ และการเปิดพื้นที่ออกมาสู่โลกภายนอกก็ถือว่าเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้แก่พวกเขา

ทั้งนี้เมื่อพิจารณากรณีศึกษาร่างทรงเพศที่สาม กับสถานะของการเป็นคนข้ามเพศ และกลุ่มกะเทยในโรงโม่ และกลุ่มทอมบอยในโรงงานอุตสาหกรรม สะท้อนภาพปรากฏการณ์ทางสังคมที่ว่า ฉากชีวิตของพวกเขาสะท้อนความเปราะบาง (precarity) ของการดำรงสถานะเพศที่สาม สถานะทางเศรษฐกิจ การถูกตีตราทางสังคม (stigma) จากปัจจัยข้างต้นส่งผลทำให้พวกเขาต้องใช้อำนาจความศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ที่หลากหลายยุทธวิธีเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการยอมรับจากสังคมที่ตนเองสังกัด

เชิงอรรถท้ายบท

- 1 บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง การสร้างพื้นที่ทางสังคมของร่างทรงกะเทย ผ่านการช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ภายใต้ชุดโครงการวิจัย เรื่อง “ชายแดนกับความหลากหลายของระบบความเชื่อ: การช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และการครอบงำเชิงสัญลักษณ์” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- 2 พหุนิยมทางอัตลักษณ์ (Intersectionality) ผู้เขียนใช้แนวคิดนี้เพื่ออธิบายความซ้อนทับกันของเพศสภาพของร่างทรงเพศที่สามที่มีสถานะของการเป็นนักศึกษา อยู่ในสถานะที่เปราะบาง มีเพศสภาพที่ถูกตีตราทางสังคม
- 3 แนวคิดพหุนิยมอัตลักษณ์ เป็นแนวคิดที่มาจากนักคิดสำนักสตรีนิยมที่เขาพยายามอธิบายเพศสภาพ เชื้อชาติที่เชื่อมโยงกับการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม แต่สำหรับงานชิ้นนี้ต้องการอธิบายความเป็นเพศ สถานะทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคมที่หลากหลาย เข้ามาพิจารณาเพื่ออธิบายการสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของร่างทรงเพศที่สาม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2527. *ผีเจ้านาย*. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
- เปรมปรีดา ปราโมช ณ ออยุธยา. 2546. *การช่วงชิงอัตลักษณ์ "กะเทย" ในคาบาเรต์โชว์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- รัชนิชา ไชยลังกา. 2553. *การสร้างอัตลักษณ์ทางเพศในแบบหญิงรักหญิง: จากชีวิต ที่แตกต่างหลากหลายของกลุ่มแรงงานหญิงในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2535. *ล้านนาในมิติทางวัฒนธรรม*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Anan Ganjanapan. 1984. "The Idiom of Phii Ka': Peasant Conception of Class Differentiation in Northern Thailand," *Mankind* 14(4): 325-329.
- Johnson, Andrew Alan. 2010. *Rebuilding Lanna: construction and consuming the past in urban northern Thailand*. PhD. Dissertation, Cornell University.
- . 2011. "Re-entering the city: spirit, local wisdom and urban design at the Three King Monument of Chiang Mai," *Journal of Southeast Asian Studies* 42(3): 511-521.
- Mougne, Christine C. 1984. "Spirit Cults and Matrilocality in Northern Thailand: Demographic Perspective," *Mankind* 14(4) August 1984.
- Tanabe, S. 1991. "Spirits, Power and the Discourse of Female Gender". In Manas Chitakasem and Andrew Turton (eds.), *Thai Constructions of Knowledge*. London: SOAS.